

15. Янч Э. Принципы самоорганизации / Пер. с англ. // Синергетика и будущее. – СПб.: ОРИС, 1991. – С. 174-186.

References

1. Bogdanov A.A. Tektologija: vseobshhaja organizacionnaja nauka. V 2-h kn. – M.: Nauka, 1989. – Kn.1. – 304 s.
2. Borodin E.T. Sovremennyj filosofskij materializm i sinergetika: (prirodnoe proizvodstvo) // Vestnik Moskovskogo universiteta. Filosofija. – 1999. – № 1. – S.20-37.
3. Vernadskij V.I. Biosfera i noosfera. – M.: Rol'f, 2002. – 567 s.
4. Varenov N.N., Timofeev-Resovskij N.V., Jablov A.V. Kratkij ocherk evoljucii. – M.: Nauka, 1977. – 301 s.
5. Gordienko A.A. Antropologicheskie i kul'turologicheskie predposylki kojevoljucii cheloveka i prirody: filosofsko-antropologicheskaja model' kojevoljucionnogo razvitija. – Novosibirsk: CSA, 1998. – 87 s.
6. Gumilev L.N. Geografija jetnosa v istoricheskij period. – L.: Nauka. Leningr. otd-nie, 1990. – 278 s.
7. Gumilev L.N. Iz istorii Evrazii. – M.: Nauka, 1993. – 208 s.
8. Kryshchenko V.S. Ljudyna i biosfera: osnovy ekologichnoi' antropologii'. – K.: Zapovit, 1998. – 688 s.
9. Kutyrjev O.V. Ljudyna i svit: try paradygmy vzajemodii' // Filosof's'ka i sociologichna dumka. – 1991. – № 7. – S.53-65.
10. Moren Je. Utrachennaja paradigma: Priroda cheloveka. – K.: KARME-SINTO, 1995. – 208 s.
11. Rejmerns N.F. Prirodopol'zovanie: Slovar'-spravochnik. – M.: Mysl'.
12. Rodin S.N. Ideja kojevoljucii. – Novosibirsk: Nauka, 1991. – 271 s.
13. Tejjar de Sharden P. Fenomen cheloveka. – M.: Nauka, 1987. – 240 s.
14. Toffler A. Futuroshok / Per. s angl. – SPb.: Lan', 1997. – 461 s.
15. Janch Je. Principy samoorganizacii / Per. s angl. // Sinergetika i budushhee. – SPb.: OРИС, 1991. – S.174-186.

Goncharenko M.M., PhD, Assistant Professor, Department of Philosophy of the humanities, Kiev National University Taras Shevchenko (Ukraine, Kiev), MGoncharenko@mail.ru

Co-evolutionary principle in determining of social natural contradiction

This paper analyzes the problem of interaction between society and nature on the basis of co-evolution. It is considered the most exemplary models in the study of co-evolutionary development of society and nature – evolutionary cognitive, pasionadno-deterministic, no-sphere, synergistic model. The author proposes exactly synergetic effectiveness of cognitive models in the understanding of co-evolutionary development of society and nature. It is stated that from the position of synergy the structural and the functional analysis of social and natural systems are made possible and relevant strategies focused on optimizing the interaction of the system are becoming actual. The universality of the principles of synergy takes into account the laws of the universe – the spontaneous emergence of new structures with subsequent self-organization.

Keywords: bifurcation, co-evolution, conflict, contradiction, environmental crisis, natural system, structure, subsystem, synergy.

Гончаренко М. М., кандидат философских наук, ассистент кафедры философии гуманитарных наук, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), MGoncharenko@mail.ru

Козволюционный принцип в определении социоприродных противоречий

Анализируются системный и козволюционный подходы в определении социоприродных противоречий. Рассматриваются наиболее показательные модели в исследовании козволюционного развития общества и природы – козволюционная познавательная модель, пассионарно-дэтэрменическая, ноосферная, синергетическая. Обосновывается мысль об эффективности именно синергетической познавательной модели в осмыслении козволюционного развития общества и природы. Акцентируется внимание, что с позиции синергетики определяется возможность и структурно-функционального анализа социоприродной системы и актуализируются соответствующие стратегии, ориентированные на оптимизацию взаимодействия составляющих этой системы. Универсальность синергетических принципов позволяет учитывать закономерности мира – спонтанное образование новых структур с последующей их самоорганизацией.

Ключевые слова: экологический кризис, социоприродная система, подсистема, противоречие, структура, козволюция, синергетика, бифуркация.

* * *

УДК 165.65:37.013.42(091)

Гоян І. М.

доктор філософських наук, декан філософського факультету, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника (Україна, Івано-Франківськ), dekanat_filosof@pu.if.ua

ТРАНСЦЕНДЕНТАЛІЗМ БОРИСА ЯКОВЕНКА У КОНТЕКСТІ ДИСКУСІЇ НАВОКОЛО ПСИХОЛОГІЗМУ. СТАТТЯ ДРУГА. КРИТИКА ФЕНОМЕНОЛОГІЇ ЕДМУНДА ГУССЕРЛЯ

Аналізується філософія трансцендентального плюралізму Бориса Яковенка як варіант граничного антипсихологізму. Розкривається роль російського філософа у дискусії навколо психологізму в європейській філософії початку ХХ ст., зокрема, його критика прихованого психологізму у феноменології Едмунда Гуссерля.

Ключові слова: трансценденталізм, психологізм, антипсихологізм, феноменологія, інтенціоналізм, Б. Яковенко, Е. Гуссерль.

Борис Валентинович Яковенко (1884-1949) не є надто популярним автором серед сучасних істориків філософії. В оцінках його творчості переважають критичні ноти. В. Ванчугов, наприклад, наводячи одну з ключових цитат Яковенко про філософію як систему Сушого, зауважує: «Термінологічна витонченість тут часто-густо приховує метафізичну безпомічність, надаючи методології наукообразного вигляду. Єдине, у чому Яковенко безумовно досяг успіхів, – це стати медіатором у філософському діалозі Росії і Європи» [1, с. 83].

У подібних оцінках можна побачити відлуння тієї критики, якій піддавались філософські виступи Яковенко під час його активної діяльності в «Логосі», а також віддзеркалення того специфічного місця, яке зрештою посів автор системи трансцендентального плюралізму у російській філософії, пройшовши, за словами О. Єрмішина, «довгий і складний шлях – від апології німецької філософії до осмислення російської культури» [3, с.78]. Можна згадати, зокрема, як В. Ерн називав прагнення Яковенка до створення «єдиної наукової філософії» «меонічними міфологізуваннями», адже предмет своєї власної віри і власного прагнення Яковенко «міфологічно переносить в емпіричну дійсність і намагається примусити інших повірити в існування того, що існує поки що не realiter, а лише термінологічно, тобто nominaliter» [4, с. 103-104].

Між іншим, предметом критики з боку Ерна був і граничний психологізм Яковенка. Порівнюючи антипсихологізм італійського мислителя Джоберті, який одним з перших встав на цю позицію, із неокантіанським антипсихологізмом, Ерн, прямо посилаючись на Яковенко, пише: «Сучасний антипсихологізм, спираючись на традицію Кантової філософії, просякнутий прагненням всіляко елімінувати «людину»; для досягнення трансцендентальної «чистоти» думки ставиться чітке завдання: *вилучити* все людське з усіх моментів пізнавального процесу. Ця тенденція, що є одним з найглибших мотивів трансцендентальної філософії, ... фанатичними учнями висловлюється більш виразно, ніж обережними вчителями, і призводить до характерного і симптоматичного завдання: остаточно вийти з природи людини, заради того, щоб досягти вищого ступеня *не-людської* філософії» [4, с. 418].

«Фанатичний учень» неокантіанців Борис Яковенко дійсно вдавався до критики і звинувачень у

психологізмі навіть тих філософів, які видавались на той час апологетами антипсихологізму, зокрема – Г. Когена та Е. Гуссерля. І хоча сучасними дослідниками відзначається «певна однобічність» критики Яковенком філософії Гуссерля як критики гносеологічного суб'єктивізму [див.: 2, с.32], його аргументи заслуговують на увагу. Так чи інакше, але, якщо мати на увазі дискусію навколо психологізму – як одну з ключових тем в європейській філософії початку ХХ століття – та її відлуння в Росії, то постать Б. Яковенка виявляється тут доволі значущою, а його погляди – достатньо оригінальними.

З огляду на це, метою цієї статті є дослідження філософії трансцендентального плюралізму Бориса Яковенка в контексті ставлення філософа до проблеми філософського психологізму і, зокрема, його критики прихованого психологізму у феноменології Едмунда Гуссерля.

Борис Яковенко в 1906-1911 роках жив і навчався в Німеччині, а саме в Гайдельберзі та Фрайбурзі, зокрема у В. Віндельбанда та Г. Ріккерта. Вже в той час молодий філософ був доволі рішучим і безкомпромісним у своїх судженнях та оцінках, а також у своїх власних філософських проектах. Вже у своїй доповіді на III Міжнародному філософському конгресі в Гайдельберзі в 1908 р.* – у достатньо юному, як для філософа, 24-річному віці, – він не тільки намагається сформулювати основну ідею власного розуміння наукової філософії – а саме, власне розуміння трансцендентального методу, – але й не вагається висловити «в обличчя» свої звинувачення німецьким вчителям та авторитетам. Ключовим пунктом «звинувачень» стає психологізм, але об'єктами критики – не традиційні вже на той час персонажі антипсихологістської критики (Міллер, Зігварт, Ердман, Фехнер, Вундт та інші), а самі антипсихологісти. Він рішуче заявляє, що феноменологія є уявною наукою, схожою з Фехнеровою психофізикою, – різновидом емпіричного психологізму, а саме – «*феноменологістським психологізмом*», і в якості прикладу наводить «Логічні дослідження» Е. Гуссерля [9, с. 49]. Власне, трансцендентальний ідеалізм загалом (до якого Яковенко зараховує ключові конструкції й Когена, й Ріккерта, й Віндельбанда й інших німецьких філософів) постає у Яковенка в якості прихованого психологізму – «*трансцендентального психологізму*», – саме тому, що так чи інакше приховує «емпіричну ілюзію інтенціональності». Справжній трансцендентальний метод Яковенко намагається сформулювати як повну елімінацію інтенціональності: «З предметами, що спроеційовані пізнанням, ми повинні обходитися так, мовби їх не випереджає і не уgruntує жодна пізнавальна проекція, тобто *мовби предмети, що розглянуті нами, не розглянуті нами*» [9, с. 52]. Виходячи з такої умови, очевидно, навіть трансценденталізм Когена і Гуссерля виявлявся лише трохи прихованим психологізмом.

Слід зазначити, що Борису Яковенку, взагалі-то, належить якщо й не пріоритет, то принаймні одне з пер-

ших місць серед тих філософів, хто почав знайомити російську публіку з феноменологією Е. Гуссерля[†]. Яковенко при цьому підкреслює, що Гуссерль першим поставив проблему психологізму у повному об'ємі, з усвідомленням усієї її важливості, без боязні констатувати психологізм навіть там, де від нього старанно відхрещувалися (хоча і раніше ця проблема проговорювалася). Логічний і теоретико-пізнавальний інтереси сучасної німецької філософії знаходять своє поєднання і свою погодженість саме в проблемі психологізму. З часів Канта ця проблема спрямовує уми в той чи інший бік [5, с. 253].

Проблема психологізму сформульована Гуссерлем ясно і чітко: логіка, як частина філософії, ніяким чином не може ґрунтуватися на психології. Психологічні критерії, по-перше, порушують саму сутність логічного; по-друге, невідворотно спрямовують до антропоморфізму та релятивізму. У сфері логіки не мають ніякого значення ідеї розвитку, економії, пристосування, норми і воління: логіка знає свої спеціальні ідеї, свої спеціальні взаємовідносини науково-змістовного обґрунтування пізнання. Як може психологічне пізнання, тобто пізнання, яке за своїм змістом стосується явища тимчасового, доступного розвитку, виступати обґрунтуванням пізнання логічного (або взагалі філософського), яке за своїм змістом стосується позачасового, постійного, закінченого складу істин? Логіка має йти своїм, незалежним від психології шляхом.

Яковенко узагальнює та формулює чотири основні аргументи Гуссерля проти психологізму як визнання логіки частиною психології або будь-якого обґрунтування її на психології, – з якими він вочевидь погоджується. По-перше, психологія і логіка є цілком чужими одна до одної сферами пізнання: перша досліджує факти, що відбуваються у часі, а друга має своїм предметом внутрішні зв'язки смислів та їх ідеально-об'єктивну єдність, тобто стосується речей надчасових [див.: 8, с. 585]. По-друге, психологічна очевидність має емпіричний характер, у той час як логічна очевидність підкоряється лише ідеальним умовам [див.: 8, с. 590-591]. По-третє, психологізація логічних законів мислення веде до визнання їх змінюваності, що вимагає шукати закони цієї змінюваності; постає нісенітниця, яка веде до регресу у безкінечність – «закони змінюються згідно законам...» [див.: 8, с. 591]. Нарешті, по-четверте, можна говорити про загальне поширення релятивізму та скептицизму, адже «логічні закони та істинність, узалеженні від окремого мислячого індивіда або від устрою мислення усього людського роду, отримують відносний сенс і відносне значення: сумнів стає можливим усюди у пізнанні, і справжня логічна сутність останнього руйнується» [8, с. 592].

Втім, якщо Гуссерль із чудовою ясністю формулює проблему психологізму, не можна того ж сказати, на думку Б. Яковенка, про спробу її позитивного рішення (мається на увазі другий том «Логічних досліджень») [5, с. 254]. У цій спробі свідомо реалізується той самий

*Власне, Яковенко представив на цьому конгресі дві доповіді – «Was ist die transzendente Methode?» [див.: 12, с. 787–799], яка цитується далі, а також «Die Logistikundietranszendente Begründungder Mathematik» [див.: 12, с. 868–880]; крім цього, він брав участь у дискусії навколо прагматизму, з приводу якого також говорив про «pragmatischenPsychologismus» [див.: 12, с. 728, 735].

[†]Сам Яковенко зазначає, що він «другим в російській філософській літературі неодноразово і наполегливо вказував на виключне значення Гуссерлевих «Логічних досліджень», – після М. Лосського [11, с. 844].

психологізм, який несвідомо став основою всіх великих післякантіанських систем: чисту логіку має випереджати особливе дослідження філософсько-психологічного характеру. Мов би в принципі не однаково – чи бажають логічні принципи підготувати природничим методом еволюційної психології, чи «феноменологічним» методом психологічного аналізу! Різниця лише в тому, що в першому випадку «логічне» релятивізується безпосередньо, у другому – опосередковано. Принципової різниці немає! Адже або «логічне» знаходиться у «психічному», і тоді несе на собі його риси, або воно ніяк не знаходиться у «психічному», і тоді не має з ним нічого спільного, – так категорично застосовує закон *tertium non datur* молодий неокантіанець. У другому томі «Логічних досліджень», зазначає Яковенко, Гуссерль повертається назад, у суперечності психологістського способу мислення.

Ті ж самі претензії висуває ідеолог «Логосу» і до інших німецьких мислителів. Мейнонг зі своєю «теорією предметності, яка виходить з певного психологічного вчення про уявлення та його предмет; Фолькельт зі своїм вченням про попередній описовий метод філософії, спрямований на неупереджений аналіз психічних явищ; Мюнстерберг зі своєю теорією «чистого досвіду» і особливою філософською «волюнтарною психологією», яка веде дослідника від його індивідуальних переживань до позачасових абсолютних цінностей; Ліппе, який повністю поділяє погляди Гуссерля, і проголошує як висхідну філософську дисципліну особливу «deskриптивну психологію», а в якості визначального філософського методу – феноменологію переживання і предметності; Дільтей, який покладає в основу філософії «deskрипцію» безпосередніх переживань; Наторп, який підтримує своє вчення про особливу філософську «ненаукову» і «некаузальну» психологію; Ріккерт, який вважає психологічний аналіз необхідною передумовою до логіки, і під впливом Гуссерля та Больцано висуває «трансцендентальну психологію» як передумову до трансцендентальної логіки, що збігається з нею в понятті цінності; Коген зі своєю теорією психології як особливої філософської дисципліни, що завершує будівлю чистої філософії в якості психології культурної індивідуальної свідомості, – всі вони, таким чином, причетні хворобі психологізму [5, с. 255–256]. Усюди, на думку Яковенка, ми знаходимо більше або менше затемнення проблеми психологізму, більшу або меншу поступку попередньому образу думки. Найбільше значення у цьому відношенні мають течії марбурзької школи і телеологічного критицизму, які ззовні проголошують свій антипсихологізм [5, с. 256]. Отже, робить висновок Яковенко, «наш час цілком знаходиться у фарватері відчайдушної боротьби, яку веде філософія з психологізмом» [6, с. 239].

Власне бачення Борисом Яковенком розв'язання проблеми психологізму, яка постає у нього фактично головною проблемою всієї історії філософії та філософії як систематичного вчення, розкривається ним в його програмних статтях у «Логосі», перш за все – у статті «Що таке філософія? (Вступ до трансценденталізму)». Головними перепонами на шляху до пізнання Суцього – що є, власне, завданням філософії, – постають дуалізм та монізм, який виявляється, власне, прихованим

дуалізмом. В основі будь-якого дуалізму, проти якого виступає російський філософ, виявляється, фактично, суб'єкт-об'єктне відношення, яке екстраполює на будь-яке Суцще відбиток суб'єктивного ставлення, що спотворює істину. Подолання цього дуалізму означає для Яковенка – у згоді, між іншим, із Гуссерлем. – подолання, перш за все, натуралізму (втім, він убачає натуралізм навіть у Канта і Когена – які «однобічно розглядають суцще в категорії Буття, насаджуючи тим своєрідний критичний натуралізм», або у Гербарта, Лотце і Шуппе, які «у своїх філософських спекуляціях виходять з Даного, хитромудро універсалізуючи і формалістично спустошуючи його, але зовсім не уникаючи при цьому натуралізму самої даності як такої» [10, с. 139]). Далі, це подолання антропоморфізму як основи натуралізму – тут, здавалось би, трансцендентальний критицизм Канта вже завдав смертельного удару, проте для Яковенка яскравими проявами антропоморфізму постають не тільки тлумачення Суцшого як спіритуальних сутностей у Ляйбніца, Гербарта, Лотце, Ренуве, але й творчий волюнтаризм Фіхте, Шеллінга, Шопенгауера, Е. Гартмана, не кажучи вже про спіритуалізм Вундта, Ройса, Бергсона, Лопатіна, та навіть достається тут знову його вчителям – філософія цінностей (в якій явно проглядається фігура Ріккерта) «означає, по суті, формалістично-замасковане прагнення у вигляді об'єктивної цінності знову оживити тінь спіритуалістичної речовості» [10, с. 143]. Боротьба з антропоморфізмом призводить, зрештою до викриття його основи – психологізму. І тут, як вже зазначалося, Яковенко цілком визнає заслуги тих, хто – починаючи з Канта і до Бредлі, Когена, Шуппе, Ріккерта, Ласка і Гуссерля, – зробили чимало для подолання цього забобу. Але тут і виявляється у чому, з точки зору російського філософа, полягає недостатність антипсихологізму.

Яковенко стверджує, що ключовим забобом, який не дозволяє філософії адекватно пізнавати Суцще, є інтенціоналізм. Власне, інтенціональна схема, тобто свідоме або несвідоме прийняття співвідношення свідомості з тим, на що вона спрямована, призводить до постійного породження психологічної побудови. «... Той, хто пізнає, завжди утверджує свідомість як якась задне тло предметів, що пізнаються, а ці предмети осмислені як багатоманітність, що наповнює «водоймище» свідомості» [10, с. 148]. Цікаво, що при цьому у Яковенка інтенціональністю наділяється не тільки свідомість у її ставленні до предметів, але й предмети у їх ставленні до свідомості: натуралістичну проекцію у простір та антропоморфічну інтродукцію у річ, що проєціюється, він пояснює «тим несвідомо-забобним тяжінням, яке зазнає свідомість всередині себе у напрямку до предмету і предмети всередині себе у напрямку до свідомості» [10, с. 148], – сам, таким чином, не уникаючи нового видання антропоморфізму.

Тим не менше, саме ця схема, усвідомлення якої тлумачиться як інтенціоналізм, – яка так чи інакше відноситься Яковенком до всієї попередньої філософії, але, в той же час, в якій з очевидністю проглядається Гуссерлева феноменологія, – постає підґрунтям усіх філософських забобів, і, перш за все, психологізму. «Суцще (предмет пізнання) дано завжди «у» свідомості, «інтенціонально» їй, як «сенс», «зміст», як щось «уяв-

не» в акту свідомості, що пізнає. Навпаки, свідомість (її акт, що пізнає) завжди «інтенціоновано», «спрямовано», «таке, що уявляє», є певним «випередженням» предмету. Сущє і свідомість – мов би дві сторони одного й того ж, у своїй поцейбічності абсолютно нероздільні, одне без одного нездійсненні, хоча за своєю внутрішньою сутністю, тим не менше, і глибоко різні, і одне від одного незалежні» [10, с. 148-149]. Під цю схему у Яковенка потрапляє не тільки Гуссерль, але й Мейнонг, і Ліппс, і Брентано, і Шуппе, і Ройс, і навіть Арістотель.

Таким чином, розширене тлумачення психологізму, який розуміється Борисом Яковенком не просто як методологічна пріоритетність психології над філософією, а як будь-яке, навіть ззовні непомітне залучення до філософсько-логічного аналізу психологічних проблем, пов'язане із включенням інтенціональної (суб'єкт-об'єктної) схеми, призводить до фактичного діагностування хвороби психологізму (саме як хвороби!) фактично у всіх філософів. Можна говорити лише про певну тенденцію звільнення від психологізму (або його послаблення), але навіть у самих яскравих психологістів він залишається. Так, за оцінкою Б. Яковенка, обґрунтування чистої логіки Гуссерлем «зовсім не задовольняє вимозі повного антипсихологізму, адже феноменологічне дослідження, як його характеризує Гуссерль, є, кінець кінцем, все ж особливим психологічним дослідженням: його справжнім предметом є безпосереднє переживання, тобто психічне в його первинній даності» [8, с. 623].

Чи звільнився від цього «гріха» трансценденталізм самого Б. Яковенка? Скоріше можна говорити про певне переосмислення в більш пізніх статтях самої проблеми психологізму, принаймні, її занадто широкого і різко критичного тлумачення. Разом з тим, Б. Яковенко продовжував шукати ідеал плюралістичної філософії («Vom Wesenden Pluralismus», 1928), вільної від головних забобонів дуалізму та монізму, а саме від натуралізму, субстанціалізму і психологізму [7, с. 290], – але цей нескінченний пошук сам по собі мав навести на думку, що, зокрема, психологізм може бути зовсім не «хворобою», а інтегрованою характеристикою і «нешадної феноменологічної критики пізнання», і «критичної та раціональної інтуїції» як єдиного джерела істини, і плюралістичного вчення про істину, яке «стверджує одночасно і абсолютність, і багатоманітність істин, – вчення, що протистоїть, з одного боку, психологічному і прагматичному релятивізму, а з іншого – моністичному абсолютизму» [7, с. 291]. Принаймні, психологізм вже перестає бути єдиним ворогом.

Наприкінці 20-х років, оцінюючи роль Е. Гуссерля у розвитку російської філософії, Б. Яковенко, між іншим, згадує і свою критику феноменології як «уявної науки про факти» і Гуссерлевантипсихологізму як такого, що «мимоволі спонукає до нового виду психологізму, а саме феноменологічного, або інтенціоналістського психологізму» [11, с. 844]. Разом з тим, Яковенко фактично визнає, що «останній варіант теоретичної філософії Гуссерля» – маючи на увазі «Ідеї до чистої феноменології і феноменологічної філософії», а також тлумачення та розвиток феноменології Г. Шпетом, зокрема у праці «Явище і сенс», є суттєвими кроками у тому напрямку, щоб «утвердити, описати та виправдати феноменологію як дійсно дотеоретичне, таке, що

інтуїтивно проникає у сутність речей і описує абсолютну сутність справи знання», як «справжнє підґрунтя науки» [11, с. 845]. Густав Шпет, за словами Яковенка, «досить тонко розуміє вищезгадану критику Яковенка і по-діловому обертає її для захисту основних поглядів Гуссерля» [11, с. 845]. Таким чином, критика прихованого психологізму Гуссерля Яковенком мала для нього самого важливе, але не остаточне значення – згодом він готов був визнати, що у своєму розвитку феноменологія значною мірою долає ті обмеженості, на які він вказував у своїх статтях періоду «Логоса».

Список використаних джерел

1. Ванчугов В. В. «История американской философии» в России: Б. В. Яковенко / В. Ванчугов // Философские науки. – 2009. – № 6. – С. 80-91.
2. Ермичев А. А. О неокантианце Б. В. Яковенко и его месте в русской философии / А. Ермичев // Яковенко Б. В. Мошь философии. – СПб.: Наука, 2000. – С. 5-42.
3. Ермишин О. Т. Б. В. Яковенко и философия русской эмиграции / О. Ермишин // Философские науки. – 2009. – № 6. – С. 71-79.
4. Эрн В. Ф. Сочинения / В. Эрн. – М.: Правда, 1991. – 576 с.
5. Яковенко Б. О современном состоянии немецкой философии / Борис Яковенко // Логос. – 1910. – № 1. – С. 250-267.
6. Яковенко Б. О теоретической философии Германа Когена / Борис Яковенко // Логос. – 1910. – № 1. – С. 199-249.
7. Яковенко Б. В. Сущность плюрализма // Яковенко Б. В. Мошь философии. – СПб.: Наука, 2000. – С. 282-292.
8. Яковенко Б. В. Философия Эд. Гуссерля // Яковенко Б. В. Мошь философии. – СПб.: Наука, 2000. – С. 581-627.
9. Яковенко Б. В. Что такое трансцендентальный метод? // Яковенко Б. В. Мошь философии. – СПб.: Наука, 2000. – С. 45-55.
10. Яковенко Б. В. Что такое философия? (Введение в трансцендентализм) // Яковенко Б. В. Мошь философии. – СПб.: Наука, 2000. – С. 91-163.
11. Яковенко Б. В. Эд. Гуссерль и русская философия // Яковенко Б. В. Мошь философии. – СПб.: Наука, 2000. – С. 843-847.
12. Bericht über den III Internationalen Kongress für Philosophie zu Heidelberg. 1 bis 5 September 1908 / Herausgegeben von prof. Dr. Th. Elsenhans. – Heidelberg, 1909. – 1138 s.

References

1. Vanchugov V.V. «Istorija amerikanskoj filosofii» v Rossii: B.V. Jakovenko / V.Vanchugov // Filosofskie nauki. – 2009. – № 6. – S. 80-91.
2. Ermichev A.A. O neokantiance B.V. Jakovenko i ego meste v russoj filosofii / A.Ermichev // Jakovenko B.V. Moshh' filosofii. – SPb.: Nauka, 2000. – S.5-42.
3. Ermishin O.T. B.V. Jakovenko i filosofija russoj jemigracii / O.Ermishin // Filosofskie nauki. – 2009. – № 6. – S.71-79.
4. Jern V.F. Sochinenija / V.Jern. – M.: Pravda, 1991. – 576 s.
5. Jakovenko B. O sovremennom sostojanii nemeckoj filosofii / Boris Jakovenko // Logos. – 1910. – № 1. – S.250-267.
6. Jakovenko B. O teoreticheskoj filosofii Германа Kogena / Boris Jakovenko // Logos. – 1910. – № 1. – S.199-249.
7. Jakovenko B.V. Sushhnost' pljuralizma // Jakovenko B.V. Moshh' filosofii. – SPb.: Nauka, 2000. – S.282-292.
8. Jakovenko B.V. Filosofija Jed.Gusserlja // Jakovenko B.V. Moshh' filosofii. – SPb.: Nauka, 2000. – S.581-627.
9. Jakovenko B.V. Chto takoe transcendent'al'nyj metod? // Jakovenko B.V. Moshh' filosofii. – SPb.: Nauka, 2000. – S.45-55.
10. Jakovenko B.V. Chto takoe filosofija? (Vvedenie v transcendent'alizm) // Jakovenko B.V. Moshh' filosofii. – SPb.: Nauka, 2000. – S.91-163.
11. Jakovenko B.V. Jed.Gusserl' i russkaja filosofija // Jakovenko B.V. Moshh' filosofii. – SPb.: Nauka, 2000. – S.843-847.
12. Bericht über den III Internationalen Kongress für Philosophie zu Heidelberg. 1 bis 5 September 1908 / Herausgegeben von prof. Dr. Th. Elsenhans. – Heidelberg, 1909. – 1138 s.

Goian I.N., Ph.D., Dean of the Faculty of Philosophy, Carpathian National University Basil Stefanik (Ukraine, Ivano-Frankivsk), dekanat_filosof@pu.if.ua

Boris Yakovenko's Transcendentalism in a discussion context round psychologism. Article second. Critic of the Edmund Husserl's phenomenology

In article the philosophy of transcendental pluralism of Boris Yakovenko as option of extreme anti-psychologism is analyzed. The role of the Russian philosopher in discussion round psychologism in the European philosophy of the beginning of the XX century, in particular, his critic of the hidden psychologism in Edmund Husserl's phenomenology reveals.

Keywords: transcendentalism, psychologism, anti-psychologism, phenomenology, intentionalism, Borys Yakovenko, Edmund Husserl.

Гоян І. Н., доктор філософських наук, декан філософського факультета, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника (Україна, Івано-Франківськ), dekanat_filosof@pu.if.ua

Трансценденталізм Бориса Яковенко в контексті дискусії вкруг психологізму. Стаття друга. Критика феноменології Едмунда Гуссерля

Аналізується філософія трансцендентального плюралізму Бориса Яковенко як варіант крайнього антипсихологізму. Раскрывается роль російського філософа в дискусії вкруг психологізму в європейській філософії початку ХХ в., в частині, його критика прихованого психологізму в феноменології Едмунда Гуссерля.

Ключові слова: трансценденталізм, психологізм, антипсихологізм, феноменологія, інтенціоналізм, Б. Яковенко, Е. Гуссерль.

* * *

УДК 7211.01-Естетика

Мамедов Д. О.
аспірант, Інститут Філософії і Права Національної Академії Наук Азербайджана (Азербайджан, Баку), ja1az@yahoo.com

О ТЕОРИИ ТРАГЕДИЙНОСТИ В ВОЗЗРЕНИЯХ ГЕГЕЛЯ

Основываясь на воззрения немецкого философа Гегеля, исследована одна из актуальных проблем философии – теория трагедийности. Ссылаясь на лекции видного ученого, а также философские исследования, сопоставительно изучены эстетика трагедийности, природа, цели и поведение трагического героя, жанр драмы, влияние его на человеческий разум, драма примирения и др. вопросы.

Ключевые слова: Гегель, трагедия, греческий мир, философия, драма, эстетика.

(стаття друкується мовою оригіналу)

В философской науке теория трагедийности как основная эстетическая категория была разработана многими исследователями прошлого [1] и современного [2] столетий.

При изучении теории трагедийности, особо актуальным является труд М. У. Роче, в котором широко отражены воззрения немецкого философа Гегеля (1770-1831).

Трагедия возникает, по Гегелю, в случае мужественного утверждения героем справедливой позиции, но при этом одновременного нарушения также справедливой позиции, в результате становясь жертвой последний, он в то же время ощущает чувство вины.

В пятой главе феноменологии Гегеля обсужден характер этического действия и вины путем анализа Софокла Антигона. В своем предисловии к лекции по философии истории Гегель анализирует всемирно-историческое лицо, которое формирует историю. В своих лекциях по истории философии Гегеля предлагает увлекательный портрет Сократа в свете трагической диалектики. Кроме того, в своих лекциях по философии религии Гегеля затрагивает трагедию в греческом мире.

Трагедийность наиболее заметна в лекции Гегеля по эстетике, которая является одним из его самых доступных текстов. Гегель читал лекции по эстетике в Гейдельберге в 1818 году и в Берлине в 1820/21, 1823, 1826, и 1828/29 гг.

В заключениях своих лекций Гегель обсуждает драму и посвящает большую часть своего внимания трагедии. В данных размышлениях представлена наиболее зрелая и расширенная дискуссия Гегеля о трагедии. Для Гегеля трагедия является конфликтом двух основных позиций, каждая из которых оправдана по-своему; конфликт может быть решен только с падением героя.

Сущность трагедии состоит тогда в том, что в течение такого конфликта каждый из противоположных сторон, имеет основание, а с другой стороны каждый может установить истинное и положительное содержание собственной цели и характера. Следовательно, и из-за этого, каждый из них является виновным.

Гегелевская трагедия является неизбежным следствием абсолютного, реализуя себя в истории. В ходе истории, односторонние позиции содержат в себе свои собственные ограничения [3, р. 12]. Эти позиции приводят к конфликтам, которые решены в каждом случае трансцендентности (или смерти). Именно трагедии столкновения часто возникают во время парадигмы, Гегель настроен на исторических конфликтах, кризисах и переходах. Гегель задает зрителям вопрос: Какие ценности вступают в конфликт? Какие позиции коренятся в прошлом, и которые являются предвестниками будущего? Каким образом отдельные символы олицетворяют конфликтующие пряди истории? В какой степени силы за пределами намерений и страстей, формируют события по мере их развития?

Историческая драма Гегеля была разработана под влиянием немецкого драматурга XIX века Фридриха Хеббеля (1813-1863), пытающегося раскрыть конфликт ценностей. Многие трагические герои выступают за истину; после умерщвления героя ситуация меняется. Этот новый принцип находится в противоречии с предыдущим, появляется как разрушительный; появляются герои, нарушающие законы. Индивидуально, они побеждены; однако этот принцип сохраняется, в другой форме и сохраняет настоящее [3, р. 13]. Трагический герой действует и за и против добра, его природа как бы парадоксальна ситуации, в которой она находит себя.

Герой – невиновен, поскольку он придерживается справедливого принципа; он виновен, поскольку нарушает добро и волю, чтобы идентифицировать себя. Вина предполагает действие, из-за которого герой отвечает; в результате, герой стремится на сочувствие или жалость. В этом духе Гегель предлагает парадоксальную формулировку: «Это честь великих персонажей, чтобы быть виновными» [3, р. 14].

Большинство толкователей трагедии, начиная с Аристотеля, сосредоточили свои взгляды на влиянии трагедии.

Гегель, наряду с Фридрихом Гельдерлином (1770-1843), Фридрихом Шеллингом (1775-1854) и Питером Сонди (1929-1979) избрал другой путь. Он фокусировал свои взгляды на основной структуре трагедии. И все же акцент Гегеля о структуре трагической коллизии, дал ему новую точку зрения на традиционные мотивы стра-